

MĂRTURII ISTORICO-DOCUMENTARE PRIVIND MIȘCAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR BRAȘOVENI – REFLECTATE ÎN EXPOZIȚIA PERMANENTĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN DE ISTORIE BRAȘOV

Argument

Această temă, atât de generoasă, a fost finalizată în cadrul expoziției permanente a Muzeului Județean de Istorie Brașov, deschisă în forma actuală în vara anului 2001. Este drept că, sub o formă superideologizantă era prezentă și în vechea expoziție de bază organizată în anul 1969 sub atenta „îndrumare” a Secției de Propagandă a C.C. al P.C.R și a muzeografilor de la Muzeul de Istorie al P.C.R. Pe parcurs s-au mai încercat câteva retușuri dar structura sălii, per ansamblu, a rămas la fel de greoaie, astfel că elementul local, cel mai important, se pierdea printre generalități lipsite de valoare. După evenimentele din iarna anului 1989 s-a manifestat o reacție inversă, în sensul dacă o asemenea temă își mai avea locul într-o expoziție muzeală. Desigur că răspunsul nu putea fi decât afirmativ din trei considerente:

- Sublinierea importanței Brașovului – drept centru al luptei naționale a românilor din Transilvania; datorită situației geografice a orașului la granița cu Principatele Dunărene și a existenței unei puternice comunități românești legată prin interese economice, culturale și religioase de românii de dincolo de Carpați această mișcare s-a manifestat încă de timpuriu, îmbrăcând forme deosebit de complexe; ea debutează în sens modern la începutul secolului al XVIII-lea când românii din Șcheii Brașovului solicită Împăratului Leopold I al Austriei acordarea de drepturi egale cu ale sașilor și continuarea relațiilor de colaborare cu Moldova și Țara Românească¹. Lista memoriilor continuă până la mijlocul secolului al XIX-lea, negustorii români solicitând Vienei măsuri urgente privind modernizarea Transilvaniei (înlăturarea breslelor, îmbunătățirea căilor rutiere, înființarea de bănci și de școli superioare comerciale etc.)². Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la 1918 lupta națională se va amplifica, dezvoltându-se pe trei direcții prioritare: emancipare (economică, socială, culturală), rezistență în fața deznaționalizării (mai ales după instaurarea dualismului austro-Ungar în anul 1867) și solidaritate cu românii de peste Carpați. Deosebit de sugestivă este remarca făcută de Valeriu Braniște: „Și avea Brașovul un farmec deosebit pentru noi (Valeriu Braniște, Virgil Onițiu și alții, pe atunci tineri profesori n.n.)

cari veneam din metropola maghiarismului. Brașovul de atunci trăia sufletește în România. Legat cu mii de fire, de înrudiri și de afaceri, trăia în internul său Brașovul ca parte a regatului român și numai pe dinafară erau legăturile cu Ungaria”³. În comparație cu alte zone ale Transilvaniei, Brașovul a beneficiat și în zorii epocii moderne de o puternică susținere materială venită din partea negustorilor români, primii care au înțeles că presa, învățământul și spiritul asociativ erau chestiuni vitale în afirmarea elementului românesc. Totodată ei au conștientizat că aceste deziderate puteau fi îndeplinite doar prin aportul intelectualității. Astfel, aducerea la Brașov a lui Gheorghe Barițiu și a lui Iacob și Andrei Mureșianu, tineri, formați la școlile Blajului, a însemnat un câștig imens pentru orașul de la poalele Tâmpiei. Al treilea factor este constituit din ajutoarele materiale venite din Principate și ulterior din vechea Românie. În analizarea mișcării naționale trebuie ținut cont și de faptul că de-a lungul existenței sale orașul a avut un caracter multicultural, determinat de existența a trei comunități distincte (români, germani și maghiari), cu mentalități și aspirații diferite. Deși relațiile dintre ele nu au fost întotdeauna strălucite, dat fiind cadrul general în care evolua Transilvania, în schimb a existat un spirit concurențial, cu efecte benefice, mai ales asupra românilor, care se zbăteau din răspuțeri să recupereze enormul decalaj acumulat de-a lungul secolelor.

- Salvarea mărturiilor originale legate de Marea Unire; principiul de la care s-a pornit a fost enunțat cu multe secole în urmă de către umanistul Hartmann Schedel (1440 – 1514): „Colligite fragmenta ne pereant” (nu lăsați fragmentele să piară)⁴; într-adevăr partea cea mai dificilă a constatat în găsirea de fotografii și documente originale și în armonizarea conținutului panourilor și a vitrinelor. Pentru că materialele existente în cadrul colecțiilor muzeului erau insuficiente s-a apelat la colecționarii particulari și la urmașii vechilor familii românești care cu generozitate ne-au pus la dispoziție fonduri documentare. În același spirit a fost folosit patrimoniul existent în instituțiile specializate: Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, Biblioteca Județeană „George Barițiu”, Muzeul Primei Școli Românești din Șcheii Brașovului și Muzeul Memorial „Casa Mureșenilor”. Tuturor le mulțumim și pe această cale.
- Folosirea acestui material ca instrument de lucru (în lipsa unui ghid general al secției) pentru colegii mai tineri și pentru cei de la muzeele din Transilvania care se găsesc pe greul drum al pregătirii sau reorganizării unor expoziții permanente.

În cele ce urmează vom prezenta această temă, pe care am dorit-o modernă, echilibrată și obiectivă, accesibilă tuturor categoriilor de vizitatori, cu mențiunea că în transpunerea muzeografică s-a acordat prioritate (acolo unde a fost posibil)

izvorului pentru a înlătura unele inexactități apărute în unele lucrări contemporane cu pretenții.

Secțiunea I – Cultură națională cu puteri unite: mișcarea națională a românilor Brașov (și din Transilvania în general) s-a desfășurat sub semnul unității culturale, caracterizată printr-o intensă activitate economică, socială și culturală al cărei scop era emanciparea românilor, care din cauze obiective rămăseseră mult în urma sașilor și maghiarilor. Principalele forme organizatorice au constat în apariția de timpuriu a unor societăți care să răspundă necesităților unor categorii cât mai diverse. Astfel, prima inițiativă economico-culturală s-a realizat prin înființarea în anul 1835 la Brașov de către negustorii grupați în Gremiul Românesc pentru Comerț Levantin a Casinei Române⁵, ca societate de lectură, bursă și de petrecere a timpului liber (prima inițiativă de acest gen din țara noastră; același statut onorant de premieră l-au avut marea majoritate a celor înființate ulterior), devenită un adevărat focar al luptei naționale. Nu întâmplător, Casina Română a devenit martoră fidelă și locul de desfășurare a tuturor acțiunilor cu caracter național: în sediile acestei reuniuni s-au reunit revoluționarii români din Transilvania cu cei veniți din Moldova și Țara Românească, în timpul evenimentelor din anii 1848 – 1849; tot aici au avut loc consultări în timpul mișcării memorandiste; în anul izbucnirii Primului Război Mondial a fost arborat pentru prima dată tricolorul românesc, ca gest de grație al autorităților pentru soldații români care plecau pe front; totul a culminat cu preparativele Marelui Sfat al Țării Bârsei, prezidat de Dr. Vasile Saftu, în vederea participării delegației brașovene la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

În anul 1850, pentru atenuarea gravelor urmări pe plan social, cauzate de Războiul civil din Transilvania dar și ca moment al solidarității românești, a luat ființă Reuniunea Femeilor Române⁶, cu un rol important în educarea tinerelor fete. Reproduseri fotografice din presa vremii marchează momentul în care sub egida acestei reuniuni aflată sub conducerea Mariei Baiulescu are loc la Brașov Congresul Uniunii Femeilor Române din Transilvania și Ungaria.

Alte societăți importante au fost: Reuniunea Română de Gimnastică și Cântări (1868), prin existența corului ei fiind posibilă reprezentarea în anul 1882 a primei opere românești „Crai Nou”, Asociațiunea pentru sprijinirea învățăceilor și sodalilor români meseriași din Brașov (1869)⁷, inițiată de marele cărturar patriot Bartolomeu Baiulescu, al cărei scop era formarea de meseriași români, adică a clasei de mijloc, situată în concepția epocii între țărănime și intelectualitate și puternicul despărțământ al „Astrei” (1870)⁸ inițiatorul unor realizări culturale de anvergură, îndreptate cu precădere spre mediul rural. Ultimelor două reuniuni se datorează apariția unor organe de presă: este vorba despre revista „Transilvania”, redactată de neobositul Gheorghe Bariț și „Meseriașul Român”, prima publicație cu caracter economic din Transilvania (1886 – 1889)⁹.

Salba de instituții se completează în mod fericit cu librăriile, editurile și tipografiile românești, cel mai important fiind Institutul Grafic fondat de frații Ciurcu. O fotografie îngălbenită de vreme îl înfățișează pe Ioan Ciurcu (1857 – 1925) într-

un grup de prieteni.

În vitrina aferentă se pot admira câteva piese de mare valoare: Albumul jubiliar al Reuniunii Femeilor Române din Brașov, unicat, comandat la Viena, un fanion original aparținând Despărțământului brașovean al „Astrei” și câteva fotografii originale reprezentându-i pe membrii corului „Reuniunii de cântări”, condus de George Dima, pe peronul gării Sinaia după concertul susținut la Peleş în fața familiei regale a României sau pe tinerii brașoveni aflați la studii în străinătate.

Secțiunea a II-a este consacrată învățământului românesc, important factor al emancipării naționale. Pentru că tema este extrem de vastă s-a insistat pe nucleul de negustori, profesori și elevi grupat în jurul gimnaziului românesc (astăzi Colegiul Național Andrei Șaguna) înființat în anul 1850. În plan central se disting chipurile fondatorilor spirituali ai prestigiosului lăcaș de învățământ: episcopul Ioan Popazu (1808 – 1889), și mitropolitul Andrei Șaguna (1808 – 1873), cărora li se adaugă portretele unor profesori și directori, personalități marcante ale Brașovului: Gavriil Munteanu (1812 – 1869), primul director, Valeriu Braniște (1869 – 1928), distins jurnalist și om politic, Virgil Onițiu (1864 – 1915), din inițiativa căruia a fost construit Internatul, Andrei Bârseanu (1858 – 1922), profesor, publicist, membru al Academiei Române și președinte al „Astrei” și Iosif Blaga, (1864 – 1937), profesor, director și luptător pentru cauza românilor din Transilvania pe plan diplomatic¹⁰.

Vitrina conține chitanțe originale, reprezentând sume de bani donate pentru ridicarea edificiului gimnaziului, aparținând negustorului brașovean Dimitrie Eremias (1812 – 1887), unul dintre primele dicționare de uz școlar elaborat de Gheorghe Bariț și Gavriil Munteanu, tipărit în anul 1853 pe banii comerciantului Rudolf Orghidan, documente personale ale lui Valeriu Braniște, precum și vestitul chipiu de „șagunist”. Pentru că în Transilvania arborarea tricolorului românesc era interzisă (singura excepție făcându-se în anul 1914) s-a găsit soluția ingenioasă a transformării lui în căptușeală tricoloră¹¹.

Secțiunea a III-a, intitulată „Solidari cu țara”, prezintă prima etapă a mișcării naționale începută în jurul lui 1700 și finalizată în anul 1848, odată cu obținerea de drepturi cetățenești, precum și aspecte ale solidarității „româno-române”, în lumina marilor evenimente ale secolului al XIX-lea, supranumit „al națiunilor”.

Un desen semnat de artistul sibian Neuhauser (al cărui original se află la Muzeul de Artă din Brașov) reprezintă alaiul junilor, evocând un episod mai vechi, prin care românii din Șchei au încercat să cucerească cetatea printr-un atac surpriză și să transforme orașul într-o „republică” românească¹².

Revoluția Română de la 1848 – 1849, în cadrul căreia Brașovul a jucat un rol deosebit, este marcată prin extrase din suplimentul literar „Foaie pentru minte, inimă și literatură” conținând printre altele: programul Adunării de la Blaj, poezia „Răsunet” semnată a...am (Andrei Mureșanu), care pusă pe muzică s-a transformat

„Deșteaptă-te române”, cel mai înflăcărat imn al revoluției și „Hora Ardealului”, considerată o primă variantă a Horei Unirii. Sub pseudonimul „Un român” se ascundea Vasile Alecsandri.

Unirea Moldovei și a Țării Românești, prin dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza de la 24 ianuarie 1859, a avut o rezonanță deosebită în rândurile românilor brașoveni. Portretul domnitorului, sub formă de cromolitografii (așa cum se poate vedea pe panou), constituia o prezență frecventă în casele locuitorilor orașului. Cea mai sugestivă rămâne reflectarea acestui eveniment în conștiința omului de rând, consemnată de prezența pe o ladă de zestre pictată în Șcheii Brașovului a unei „Hore a Unirii”.

Războiul de Independență (1877 – 1878)¹³ a avut un puternic ecou în rândurile românilor brașoveni, capacitând energiile acestora pe toată durata desfășurării lui. S-au format comitete pentru ajutorarea soldaților răniți, prin intermediul cărora s-au colectat sume mari de bani, sumele expediate pe adresa Crucii Roșii din București (așa cum demonstrează mandatele originale expuse) depășeau suma de 22.000 franci aur. Sufletul acestor acțiuni de solidaritate a fost negustorul român Diamandi Manole¹⁴ (1833 – 1899), principalul finanțator al mișcării naționale, urmărit îndeaproape de agenții secrete ai regimului austro-ungar. Victoriile tinerei armate române obținute la Plevna și Grivița au fost amplu relatate de presa brașoveană.

Vizitele unor delegații brașovene în capitala regatului român cu diferite prilejuri erau frecvente: două fotografii originale le-au immortalizat. Într-una se remarcă prezența unui grup compact de brașoveni la expoziția jubiliară din 1906 iar cealaltă îi reprezintă pe brașoveni la un congres al Ligii Culturale¹⁵.

Alte mărturii referitoare la această temă apar în cele două vitrine: câteva numere din publicația periodică „Neamul Românesc”, adresată de Nicolae Iorga românilor din provinciile asuprite și intrată în Transilvania clandestin, o curea simbolică a Unirii Principatelor, mai multe medalii și două albume, de mare valoare documentară, dedicate armatei române și Războiului de Independență. Atrage atenția și un exemplar tipărit al Replicii, redactată de A.C. Popovici¹⁶, document de rezonanță europeană; harta etnografică anexată demonstra faptul că românii din Transilvania istorică, Banat și părțile ungurene alcătuiau populația majoritară¹⁷.

Secțiunea a IV-a se constituie într-o sinteză a principalelor evenimente petrecute în timpul Primului Război Mondial¹⁸. Tributul de sânge pe care soldații și ofițerii români, înrolați în armata austro-ungară l-au dat pe fronturile din Galiția și Italia este sugerat printr-o diplomă originală aparținând infanteristului Filemon Groza (1900); o însemnare ulterioară indică faptul că acest ostaș a căzut în Galiția. Alcătuirea Legiunilor de voluntari din rândurile prizonierilor români și episodul cu multiple semnificații, cunoscut sub numele de „Proclamația de la Darnița” sunt la rândul lor ilustrate printr-o suită de fotografii și documente. Tot prin intermediul imaginii este pus în evidență și un alt aspect: acela privind ocuparea vremelnică a Brașovului de către trupele române în vara anului 1916; explozia de bucurie a românilor brașoveni a fost umbrită de un eveniment tragic, prin care au fost sfidate

regulile războiului; este vorba despre masacrarea unui batalion românesc în zona Bisericii Sf. Bartolomeu. Locul masacrului a rămas cunoscut sub numele de „Tranșeea morții”. După retragerea armatei române din Brașov, locuitorii orașului (români) au avut mult de suferit; unii s-au refugiat în România, fiind trimiși ulterior în diferite misiuni diplomatice în marile capitale europene unde au desfășurat o activitate rodnică în sprijinul unității naționale, în timp ce alții au cunoscut calvarul închisorilor și lagărelor din Ungaria și Transilvania, așteptând o judecată care, în multe cazuri n-a mai avut loc¹⁹.

Vitrina atașată panoului conține mărturii documentare originale din această perioadă: fotografia Virginiei Braniște²⁰ (sora lui Valeriu Braniște), ca soră de caritate la Spitalul Militar din Brașov, cărți poștale trimise de patriotul Ilie Savu, aflat în închisoarea de la Cluj, familiei sale, în care descria (atât cât îi permitea cenzura) suferințele compatrioților săi, un anuar al celor decorați cu ordinul Mihai Viteazul, provenit de la colonelul Gheorghe Strat, brașovean prin adopțiune, al cărui eroism manifestat în luptele de la Mărășești a fost răsplătit cu această prestigioasă decorație. Arme, piese de uniformă, o lădiță de muniții și un apel original adresat soldaților români de a se alătura armatei române completează conținutul vitrinei.

Secțiunea a V-a are ca temă centrală actul de la 1 Decembrie 1918, moment culminant al luptei pentru unitate națională. Fotografii și documente reliefează deopotrivă desfășurarea evenimentelor revoluționare din Țara Bârsei, în condițiile destrămării Imperiului Austro-Ungar. În ziua de 20 octombrie/2 noiembrie s-a hotărât înființarea SFATULUI NAȚIONAL ROMÂN DIN ȚARA BÂRSEI, având în componență un comitet executiv alcătuit din 12 personalități brașovene și 23 de membri, reprezentând comunele din jur. Ca președinte al acestui organism a fost ales protopopul Vasile Saftu. La scurt timp era constituit CONSILIUL MILITAR ROMÂN DIN ȚARA BÂRSEI, în componența căruia intrau atât gărzile militare cât și civile²¹. Scopul celor două consilii consta în: preluarea administrației județene de la vechile autorități austro-ungare (care între timp părăsiseră Brașovul); asigurarea ordinii publice, a siguranței persoanelor și a bunurilor acestora până la ținerea adunării plebiscitare. Tot în această perioadă a apărut și „Glasul Ardealului”, ziar informativ și de opinie, oficiosul Sfatului Național.

Credenționalele, documente prin care toate comunele Țării Bârsei își desemnau delegații care urmau să-i reprezinte la Alba Iulia au fost expuse selectiv, din lipsă de spațiu. De pe actualul teritoriu al județului Brașov (care înglobează pe lângă districtul Țării Bârsei, Țara Făgărașului și o parte din Târnava Mare) au participat la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 82 de delegați, reprezentând protopopiate, asociații economice și culturale, școli superioare, gărzii naționale, cercuri electorale etc. Documentele expuse se completează cu „Hora de la Săcele”, singura mărturie locală a sărbătoririi zilei de 1 Decembrie, care s-a păstrat la un colecționar particular din Brașov.

Vitrina din dreptul panoului cuprinde fotografiile originale ale unor delegați brașoveni la Alba Iulia, o eșarfă pe care au primit-o militarii români de la populația pragueză în semn de omagiu pentru contribuția acestora la alungarea autorităților habsburgice și o uniformă provenită de la căpitanul G. Mironescu, participant la adunarea din orașul unirii.

Secțiunea a VI-a este dedicată familiei regale a României, Regelui Ferdinand și Reginei Maria, al căror ideal suprem a fost unirea tuturor românilor. Un număr al ziarului local „Gazeta Transilvaniei”, apărut în chenar tricolor²², relatează despre vizita perechii regale efectuată în anul 1919 la Brașov; mai multe reproduceri după fotografii de epocă evocă momentul Încoronării de la Alba Iulia (octombrie 1922). Este interesant de subliniat că la serbările prilejuite de încoronarea suveranilor României s-a deplasat și o importantă delegație brașoveană avându-l în frunte pe Dr. Karl Schnell (1866 – 1939), ultimul primar al Brașovului austro-Ungar și primul primar al aceluiași oraș care făcea parte acum din România Mare.

În semn de recunoaștere a meritelor pe care Regina Maria le-a avut în făurirea statului național unitar român, locuitorii orașului i-au donat Castelul Bran, transformat în perioada interbelică în reședință regală de vară; manuscrisul actului de donație – expus sub forma unui facsimil – se remarcă printr-o decorație bogată.

O hartă a României Mari, alcătuită pe provincii istorice marchează noile hotare ale țării; i se alătură și un fragment din Constituția din 1923 al cărei prim articol suna astfel: „Regatul României este un stat național unitar și indivizibil...”

În vitrina din fața panoului atrag atenția o fotografie-unicat reprezentând delegația primarilor din județul Târnava Mare, participantă la serbările Încoronării, săbii de ofițer din armata română și două medalii: Medalia Încoronării, conținând efiigiile celor doi suverani români și Medalia României Întregite (1922), în centrul căreia sunt marcate noile hotare ale țării.

Historical-documentary evidences about national movement in Brasov in the permanent exhibition of the History Museum of Brasov (Summary)

The romanian movement in Brasov started at the begining of the XVIII-th century throught repeated demands addressed to the town leaders and to Viena Court for optaining equal rights with the favourized nationalities (the saxons, the hungarians and the szeklers).

The Romanians demands will not be gratified until 1848, the year of the Revolution. From the second half of the XIX-th century and until 1918 the national fight will amplify, enlarging on three main directions: emancipation (economical, social, cultural), resistance in front of the desnationalization (especially after

the setting up in 1867 of the Austro-Hungarian dualism) and solidarity with the Romanians who lived over the Charpatians.

Joining in harmony the history document with the object, this subject was realized in the modern manner addressing all the category of visitors. Behind this, it was the intense work of research and to discover the contemporary evidences which are in the private collections or descendents to the old families who lived in Brasov.

Lista ilustrațiilor

1. Album festiv al Reuniunii Femeilor Române din Brașov, dedicat președintei Agnes Dușoiu, 1904. Colecția Muzeului Județean de Istorie Brașov (în continuare: MJIBV).
2. Fanion tricolor al Despărțământului brașovean al „Astrei”, datat 23 ianuarie 1933. Colecția MJIBV.
3. Dimitrie Eremias (1812 – 1887), negustor brașovean; a donat importante sume de bani pentru construirea și funcționarea gimnaziului românesc din localitate. Colecția Nedelescu-Nandra.
4. Chiplu de șagunist cu căptușeală tricoloră. Colecția MJIBV.
5. Curea simbolică reprezentând Unirea Principatelor. Colecția MJIBV.
- 6 – 7. Ladă de zestre din Șcheii Brașovului, datată 1862; pe capac este pictată „Hora Unirii”. Colecția MJIBV.
8. Virgilia Braniște, ca soră de caritate la Spitalul Militar din Brașov în timpul Primului Război Mondial. Colecția Căliman-Migia.
9. Dr. Pompiliu Nistor (1883 – 1961) inițiatorul principal al Proclamației de la Darnița, la adunarea comemorativă a Federației Internaționale a Voluntarilor din Primul Război Mondial, Medgidia, 1933. Colecția Căliman-Migia.
10. Colonelul Gheorghe Strat, distins în luptele de la Mărășești, devenit brașovean prin adopțiune, în ținută de Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul la o defilare. Colecția ing. Șerban Neguș.
11. Apel în chenar tricolor, prin care soldații și ofițerii români din armata austro-ungară erau îndemnați să se înroleze ca voluntari în armata română. Colecția MJIBV.
12. Corespondență din închisoarea de la Cluj între negustorul brașovean Ilie Savu și familia sa, în care sunt descrise suferințele îndurate de compatrioții săi. Colecția Nedelescu-Nandra.
13. Eșarfa Legiunii Române de la Praga, dăruită acesteia de către populația

orașului în semn de recunoștință pentru voluntarii români care au contribuit la alungarea autorităților habsburgice. Colecția MJIBV.

14. Alexandru Suru (1881 – 1954) medic veterinar, delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din partea Cercului Electoral II Brașov. Colecția Maria și ing. Spirea Comănescu.

15. Ioan și Elena Pricu, delegați brașoveni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Colecția dr. Dan Gogonea.

16. Ilie Savu (1868 – 1938), negustor. Pentru activitatea sa pro-românească a fost înțemnițat, fără a fi judecat, de către autoritățile austro-ungare în închisoarea de la Cluj: delegat din partea Societății Comercianților Români din Brașov la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Colecția Nedelescu-Nandra.

17. Prof. Aurel Goia (1902 – 1984), delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din partea tineretului român din Făgăraș. Colecția prof. dr. ing Ioan Goia.

18. Ioan Peteu (1878 – 1941), proprietar, delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din partea „Asociațiunii pentru sprijinirea învățăceilor și sodalilor români meseriași din Brașov”. Colecția prof. dr. ing. Mihai Cernat.

19. Emil Bologa, negustor, delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din partea Societății Comercianților Români din Brașov. Colecția dr. Emil Bologa.

20. Horă la Săcele, 1 Decembrie 1918. Singura mărturie fotografică păstrată. Colecția ing. Gheorghe Conțu.

21. Grupul primarilor din Județul Târnava Mare, prezent la serbările încoronării, 1922. Colecția Carmen și George Mitran.

Note

¹ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, fond: Gremiu, doc. Nr. 2.

² N.G.V. Gologan, *Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov*, București, 1928, anexa I, p. 143 – 159.

³ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, 1972, p. 157.

⁴ Albert Flocon, *Universul cărților*, București, 1976, p. 166.

⁵ Ioan Colan, *Casina Română*, Brașov, 1935.

⁶ Măriuca Radu, *File din activitatea Reuniunii Femeilor Române din Brașov (1850 – 1918)*, în „Cvmidava XV – XIX”, Brașov, 1990 – 1994, p. 161 – 176.

⁷ *Idem*, Bartolomeu Baiulescu – inițiator al învățământului profesional românesc din Transilvania, în „Acta musei napocensis”, istorie, 33. II, Cluj-Napoca, 1977, p. 77 – 85.

⁸ *Idem*, Contribuția Brașovului la întemeierea și dezvoltarea „Asociațiunii transilvane

- pentru literatura română și cultura poporului român". *Activitatea Despărțământului Brașov al „Astrei”* (1870 – 1918), în „Cvmidava XIV”, Brașov, 1989, p. 161 – 181.
- ⁹ *Idem*, „Meseriașul Român” (1886 – 1889) prima publicație românească cu caracter economic din Transilvania, în „Monografia Camerei de Comerț și Industrie din Brașov” (în curs de publicare).
- ¹⁰ *Cărturari brașoveni*, sec. XV – XX, Brașov, 1972.
- ¹¹ Sextil Pușcariu, *Brașovul de altădată*, Cluj-Napoca, 1977, p. 286.
- ¹² Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986, p. 143.
- ¹³ *Brașovul și Independența de stat a României*, în „Cvmidava X”, Brașov, 1977.
- ¹⁴ Ioan Bozdog, *Statul polițist*, Brașov, 1944; *Documente privind mișcarea națională a Românilor din Transilvania 1881 – 1891*, I, București, f.a..
- ¹⁵ Măriuca Radu, *Contribuții privind legăturile Brașovului cu „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor”*, în volumul „Gazeta Transilvaniei 150 de ani de la apariție” în „Cvmidava XXI”, Brașov, 1997, p. 163 – 177.
- ¹⁶ Numele întreg al Replicii era: *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria la „Răspunsul dat de junimea academica maghiară „Memorialului” studenților universitari din România cu harta etnografică Austro-Ungariei și României*, Viena, Budapesta, Graz, Cluj, 1891.
- ¹⁷ Măriuca Radu, *Hărțile etnografice (demografice) – în sprijinul unității naționale*, în „Acta musei porolisensis”, XXIV, Zalău, 2000.
- ¹⁸ Ioan Vlad, *Brașovul și Marea Unire*, Brașov, 1996.
- ¹⁹ Măriuca Radu, *Destinul unei familii românești din Brașov Eremias-Savu*, în „Cvmidava XXII – XXIV”, Brașov, 1998 – 2000, p. 129 – 140.
- ²⁰ Margareta Susana Spănu, *Virgilia Braniște – „simbol de bine al neamului nostru”*, în „Cvmidava XXII – XXIV”, Brașov, 1998 – 2000, p. 185 – 203.
- ²¹ Luana Popa, *Constituirea și activitatea consiliilor (sfaturilor) și gărzilor naționale române din actualul județ Brașov*, în „Cvmidava XIV”, Brașov, 1998 – 2000, p. 129 – 140.
- ²² Singurul număr păstrat din anul respectiv se găsește în colecțiile Direcției Județene Brașov a Arhivelor Naționale.

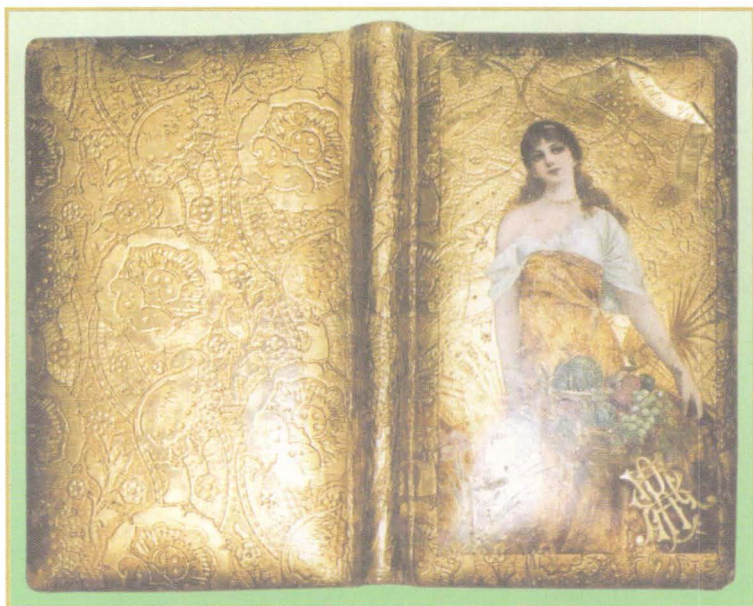

Figura 1

Figura 2

Figura 3

Figura 4

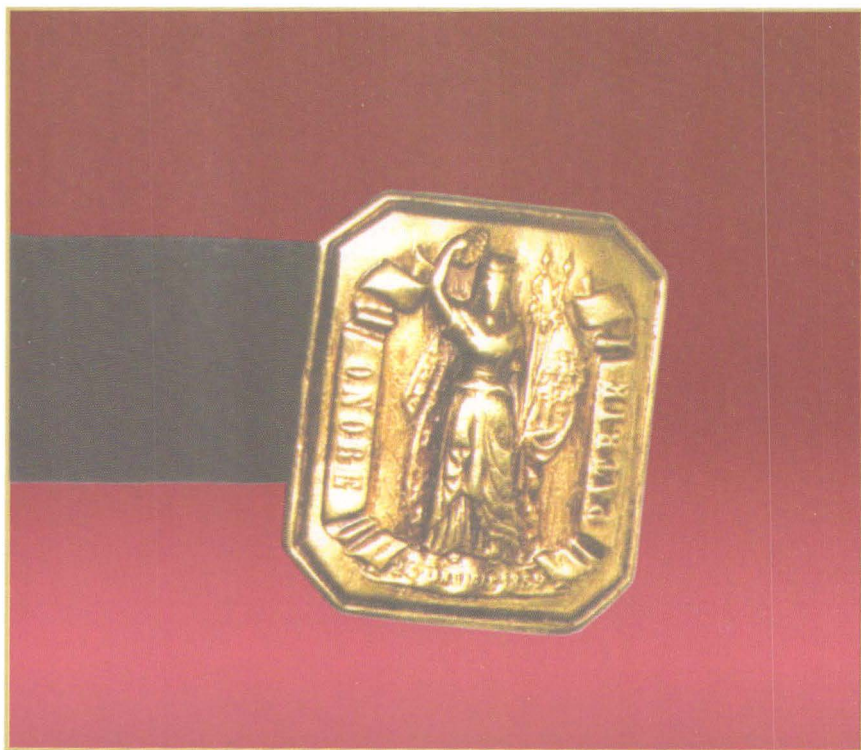

Figura 5

Figura 6

Figura 7

Figura 8

Figura 9

Figura 10

Figura 11

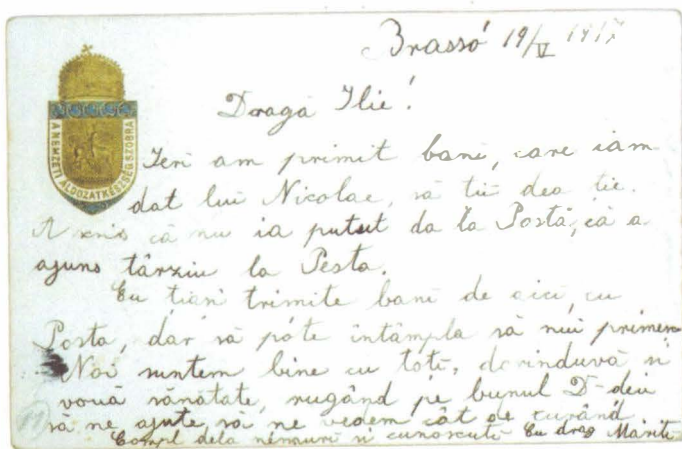

Figura 12

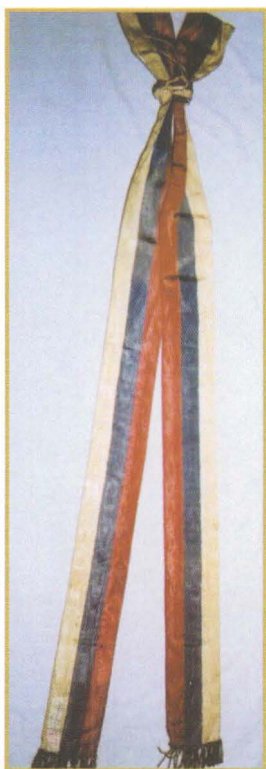

Figura 13

Figura 14

Figura 15

Figura 16

Figura 17

Figura 18

Figura 19

Figura 20

Figura 21